

Timár Péter[◇]

Habelschwerdt elfoglalása – egy sikeres rajtaütés a bajor örökösödési háború folyamán 1779-ben

DOI 10.17047/HADTUD.2026.36.KSZ1.69

A bajor örökösödési háború (1778–1779) utolsó hónapjaiban a császári-királyi hadsereg egy merész rajtaütés tervét dolgozta ki a téli szállásra vonult porosz csapatokkal szemben. A céljuk a sziléziai glatzi grófságban található Habelschwerdt városának és környékének elfoglalása volt. A támadásban résztvevő, mintegy 8000 katonát Dagobert Sigmund von Wurmser altábornagy vezette. A bajor örökösödési háború harccselekményeihez mérten nagyszabású támadást a precíz tervezésnek és végrehajtásnak köszönhetően siker koronázta. Jelen munkában a szerző az események lehető legpontosabb rekonstruálására tesz kísérletet.

KULCSSZAVAK: Szilézia, rajtaütés, gyalogság, ostrom

The Capture of Habelschwerdt – a Successful Raid during the War of the Bavarian Succession in 1779

In the final months of the War of the Bavarian Succession (1778–1779), the Imperial-Royal Army designed a plan for a daring raid against Prussian troops that had withdrawn to their winter quarters. Their objective was to capture the town of Habelschwerdt and its surroundings in the County of Glatz, Silesia. The approximately 8,000 soldiers participating in the attack were led by Lieutenant General Dagobert Sigmund von Wurmser. This large-scale attack—unprecedented in the context of the hostilities of the War of the Bavarian Succession—was crowned with success thanks to precise planning and execution. In this work, the author makes an attempt to reconstruct the events as accurately as possible.

KEYWORDS: Silesia, raid, infantry, siege

[◇] Károli Gáspár Református Egyetem, Történelemtudományi Doktori Iskola doktorandusz, Kuny Domokos Múzeum munkatársa; PhD student at the KRE Doctoral School of History, Kuny Domokos Múzeum staff member, timar.nemecsek@gmail.com

Bevezetés

Adolf von Hessen-Philipsthal herceg vezérőrnagy, a Habelschwerdtet¹ védő porosz erők parancsnoka hajnali kettő órakor megszemlélte a külvárost védő őrséget. Sejtette, hogy kiszolgáltatott helyzetét idővel a császári-királyi hadvezetés ki fogja használni és meg fogja kísérelni a város elfoglalását. Az éjszaka eseménytelenül telt, a herceg mégsem tudott nyugodtan aludni és a kései óra ellenére kiküldött két huszárt Zuckmantel² irányába egy rövid felderítő járőrre.³ A herceg ezt követően visszatért szállására és halálra fáradtan, úgy ahogy volt, ruhában elaludt.⁴ A köpenyekbe burkolózott két huszárt hamarosan elnyelte a sötét téli éjszaka. Az elővárosban felállított paliszádokon strázsáló őrök egyre nehezedő pillákkal néztek egy ideig a huszárok után, majd szépen lassan elnyomta őket az álom. Ennek okán nem jelenthették, hogy a huszárok órákkal később sem tértek vissza, akiknek utolsó segélykiáltását elnyelte a süvítő januári szél.

Ezen tanulmány egy kevésbé ismert rövid konfliktusnak, a bajor örökösödési háborúnak egy említésre méltó vállalkozásának ismertetését tűzte ki célul. A rövid tanulmányban bemutatásra kerül a történelmi és diplomáciai háttér, illetve a vizsgált eseményt megelőző és az azt követő események. Részletesebben kitérünk a vállalkozás megtervezésére és előkészítésére, majd megvizsgáljuk a konkrét eseményeket.

A vizsgált esemény méltó arra, hogy a magyar hadtörténelem szélesebb körben ismert eseményei közé emelkedjen, hiszen azon túlmenően, hogy az akció megtervezése és végrehajtása különösen jól sikerült, nem mehetünk el amellett, hogy javarészt magyar katonák hajtották végre. Az esemény megvizsgálása során a tisztek példás, sokszor áldozatkész magatartását érhetjük tetten, amely cselekedetek a figyelmes tervezésen túl a győzelem kulcsai voltak és példaként állhatnak korunk katonatisztjei előtt.

A vizsgált esemény továbbá a XVIII. század hadviselésére különösen jellemző kisháború egyik legjobb iskolapéldája. Korlátozott erővel, korlátozott célok elérése, gyorsan, a meglepetés erejének kihasználásával. A munkában vizsgált rajtaütés ezen hadviselés minden jellemzőjét magán viseli, éppen ezért érdemes hadászati szempontból is szemlélni az eseményt.⁵

Katonai és politikai háttér

Mielőtt a rejtélyes módon eltűnt porosz huszárok történetét tovább ecsetelnénk, térjünk vissza a különös fegyveres konfliktus kitörésének okaira és a bajor örökösödési háború rövid történetére. Foglalkozunk össze milyen csapatok, miért és miként jutottak el

¹ Ma Bystrzyca Kłodzka, Lengyelország.

² Ma Zlaté Hory, Csehország.

³ Reimann 1869, 210; von Schlözer 1789, 52.

⁴ Reimann 1869, 210.

⁵ Szükséges megemlíteni, hogy a szerző doktori disszertációjának témaadója az a Davidovich Pál, aki a jelen tanulmányban vizsgált esemény során mutatott vitézségével érdemelte ki a Katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztjét.

a sziléziai kisvároshoz, aminek elfoglalása a háború egyik, ha nem a legjelentősebb eseménye volt.

1777. december 30-án elhunyt Wittelsbach Miksa bajor választófejedelem.⁶ II. József érkezettnek látta az időt, hogy a megüresedett bajor trónt kihasználva kiterjessze a Habsburg Monarchia területét Alsó-Bajorországra.⁷ Azonnal tárgyalásokba kezdett az örökösrel, Károly Tivadarral a pfalzi választófejedelemmel, a terület átadásával kapcsolatban. A megállapodás hamar megszületett a két uralkodó között. Károly Tivadar elismerte a Habsburgok igényét Alsó-Bajorországra és a mindelheimi hercegségre, cserébe II. József elismerte Károly Tivadart Felső-Bajorország uralkodójának.⁸ Alsó-Bajorország területére már 1778. januárjában megkezdtek a császári-királyi csapatok a bevonulást hét gyalogezreddel, egy dragonyos- és egy vértesezreddel.⁹

A hazafias bajor rendek nem nézték tétlenül Bajorország felosztását és kikiáltották a pfalzi választófejedelmet egész Bajorország uralkodójának. Az elégedetlenkedő bajor nemesség szószólója Mária Anna, a bajor választófejedelem özvegye volt. Ő volt az első, aki porosz katonai segítséget kért sérelmük orvoslására.

Mária Terézia mindvégig a konfliktus békés rendezését támogatta, szemben harcias fiával, II. József német-római császárral. A diplomáciai párbeszéd azonban nem vezetett sikerre. Május 5-én a porosz csapatok átlépték a cseh és morva határt Szilézia irányából, és ezzel kezdetét vette a bajor örökösödési háború.¹⁰

A császári-királyi hadvezetés korábban nem látott méretű hadsereget állított fel a konfliktusra, mégsem kerültek a főerők egyetlen alkalommal sem szembe egymással. A II. Frigyes porosz király és öccse, Henrik herceg vezetése alatt álló porosz sereg nem indított egyetlen jelentős támadást sem a biztos pozíciókat elfoglaló császári-királyi csapatok ellen.

A háború kimerült az úgynevezett kisháborús hadviselésben. Kisebb portyázó különítmények vívtak elszórtan harcokat Csehország északi felén. Ezek az összecsapások azonban azon túl, hogy számos emberéletet követeltek, semmilyen jelentősebb eredménnyel nem szolgáltak.¹¹

A különös háború méltán érdemelte ki a „krumpliháború” elnevezést, utalva arra, hogy harcoló felek legnagyobb problémája a hatalmas hadseregek élelmezése volt és egyik sem volt képes valódi győzelmet felmutatni a másikkal szemben. A tél beköszöntével a poroszok kivonultak Csehországból és Sziléziában, a határ mentén téli szállásokra vonultak. A visszavonulást észlelve, a császári-királyi hadsereg is kimozdult pozíciójából és előrenyomult a cseh határhegység déli vonulatáig.

⁶ Schwicker 1878, 3.

⁷ Lázár 2015, 94.

⁸ Schwicker 1878, 4.

⁹ Schwicker 1878, 12.

¹⁰ Lázár 2015, 94.

¹¹ Lázár 2015, 94.

A háború korábbi szakaszában védekező császári-királyi hadvezetés előtt egy nagyszabású merész támadás lehetősége rajzolódott ki a glatzi grófság déli területe ellen, kihasználva a poroszok elvonulását. A hegyek közé ékelődött grófság déli felének birtoklásához elengedhetetlen volt Habelschwerdt elfoglalása, ami Glatz¹² mellett a térség jelentős és stratégiaileg fontos városa volt.

Habelschwerdt védelme

Habelschwerdt Szilézia tartomány déli határától nem messze fekszik a cseh határhegység porosz fennhatóság alá tartozó északi oldalán a glatzi grófságban. A Mittelwalde¹³ és Glatz között futó főút mentén található kisváros stratégiaileg kiemelkedő pozíciót foglalt el a hegység vonulatába beékelődött lankás völgyben.

Habelschwerdt 340 házból álló 3094 lelkes, fallal körülvett település volt.¹⁴ Kiemelt fenyegetettsége ellenére nem rendelkezett a modern követelményeknek megfelelő védművekkel. A középkori eredetű falakat csak a kapuknál magasodó egy-egy korszerűtlen bástya erősítette. A várost keleti irányból a hegyek között eredő Neisse nevű kis hegyi folyó határolta, délről pedig egy, a Neisse-be torkolló patak. A városnak három jelentősebb kapuja volt: a déli irányból nyíló Vizi-kapu és a Cseh-kapu, illetve a keleti-északkeleti irányba nyíló Glatzi-kapu.

1779. január 18-án a várost két zászlóaljnyi porosz gyalogság és ismeretlen méretű lovasság védte. Az ő feladatuk elsősorban a város biztosítása és a portyázás volt, mintsem magának a városnak a védelme. Továbbá a védők rendelkezésére állt minimális tüzérség is. Az ezredtörténetek egymásnak ellentmondó információkat közölnek a zsákmányul ejtett lövegek számát illetően. A 19. gyalogezredé négy, a 15. gyalogezredé három zsákmányolt ágyút említ, illetve mindkettő kettő megszerzett ágyút tulajdonít az ezredének.¹⁵ Feltételezhetően kettő a Cseh-kapu mellett lévő templomot övező falon, vagy támfalon volt, de az is lehetséges, hogy az egyik a Vizi-kaput védte és a támadás alatt végig inaktív maradt. A másik kettő pedig valahol a Glatzi-kapu környékére volt elhelyezve, ezek közül az egyik a kapu fölött magasodó toronyban volt, a másik pontos pozíciója ismeretlen. Meglehet, hogy azt is a toronyban állították fel, de az is lehetséges, hogy a Cseh-kapuhoz hasonlóan a kapun betörő ellenségre volt irányozva.

A porosz csapatok parancsnoka, Adolf von Hessen-Philipsthal herceg vezérőrnagy, lehetőségeihez mérten a legjobban felkészült a védelemre. A kapuk előtt, az utak mentén húzódó előváros utcáit két öl, azaz valamivel négy méternél alacsonyabb cölöpfalakkal, úgynevezett palisádokkal torlaszoltatta el. A palisádok és a kapuk elé sűrűn helyeztek le spanyol lovasnak nevezett sánceszközőket. Ezek a mozgatható védművek néhány méteres darabokból tevődtek össze és fej vagy mellkas magasságban meredező kihegyezett karókkal nehezítették meg a támadók keresztüljutását rajta.

¹² Ma Twierdza Kłodzko, Lengyelország.

¹³ Ma Międzyzylesie, Lengyelország.

¹⁴ von Straehle 1853, 121–122. Ugyan az adat 80 évvel későbbi, a térképekkel összevetve az adatok alkalmasak a város méretének nagyságrendi meghatározásához.

¹⁵ Weissenbacher 1896, 138; Rona 1901, 256.

A hegyes karók közötti átjutás teljes menetfelszerelésben, fegyverrel a kézben rendkívül nehéz és időigényes folyamat volt. Az összefüggő záron való keresztüljutás legjobb módjának az bizonyult, ha valahol rést tudtak nyitni a katonák, azonban a közvetlen közletről tüzelő ellenség ezt a feladatot is tovább nehezítette. A spanyollovakon történő keresztüljutás után még meg kellett a támadóknak másznia az ellenséges katonák által védett több méter magas rönkfalakat, amihez ostromlétrákra is szükség volt.

Első olvasatra az imént felsorolt védművek áttörése a legfelkészültebb katonai alakulat számára is nehéz feladatnak tűnhetnek. Mindazonáltal meg kell jegyeznünk, hogy ezek a védművek a helyben állomásozó katonaság műszaki katonáinak, ácsainak a szükségmegoldásai voltak a helyben megtalálható nyersanyagokból és nem tudták pótolni a korszerű védművek hiányát. Amint azt a későbbiekben olvashatjuk, ezek a spanyollovak és palisádok néhány perc alatt leküzdhető akadályoknak bizonyultak a támadók számára.

A város falain belül további védműveket hoztak létre. Az egyik ilyen megerősített pont a már említett templom fala, a Cseh-kapu mellett közvetlenül, a város keleti csücskében. Erre a jól védhető helyre legalább egy ágyút helyeztek, amely a környező utcákra és a kapun betörő ellenségre szörnyű kartácstüzet zúdíthatott.

A város közepén található főőrségen túl, további kettő jól védhető őrházak alakítottak ki. A Lermenhaus zum Stern és a Schwarzen Bären névre keresztelt őrházak pontos helye bizonytalan.¹⁶ Valószínűleg a már említett templom és a város közepén fekvő főőrség között volt, a Cseh-kaputól város közepe felé haladó két utcában egy-egy.

Mindezek felül a házakban elszállásolt katonák az összes ablakot lőrésként és minden házat önálló kis erődként alkalmazhattak. Az emeletes házak ablakaiból az utcákat mindenhol tűz alatt lehetett tartani és a háztól házig történő városi harc a vizsgált korszakban is jelentős kihívást jelentett a támadók számára.

Összegzésképpen elmondható, hogy a poroszok a lehetőségükhöz mérten a legmegfelelelőbben készültek fel egy esetleges támadásra. A város méretéhez képest a két zászlóalj tekintélyes haderő volt. A rögtönzött védművek, illetve az idejétmúlt falak, megfelelő előőrsi és felderítő szolgálattal, egy kisebb portyázó különítmény támadását vissza tudta volna verni. Azonban a császári-királyi hadvezetés nagyszabású és jól megtervezett támadásának meglehet még akkor sem tudott volna ellenállni, ha a porosz huszárok kielégítően végezték volna a felderítést.

A támadás terve

A császári-királyi hadvezetés a tél ellenére egy agresszív támadás részletes tervét dolgozta ki a Glatz grófság déli területe ellen. Ugyan a háború korábbi szakaszában alapvetően a védekezés jellemezte a hadvezetést, 1779. januárjának közepén mégis egy meglehetősen összetett és nem kevésbé kockázatos lépésre szánták el magukat.

¹⁶ Weissenbacher 1896, 135.

Mittelwalde térségében 8-9 000 katonát vontak össze Dagobert Sigmund von Wurmser altábornagy és gróf Franz Joseph Kinsky vezérőrnagy parancsnoksága alatt. A támadás és annak pontos terve a tisztek és a legénység számára az utolsó pillanatig titokban volt tartva.¹⁷

A rajtaütés megszervezését az 54 éves Wurmser altábornagyra bízta, aki tapasztalt portyázó révén a legmegfelelőbbnek bizonyult a feladat végrehajtására. A strasbourgi származású német nemes ifjú a francia hadseregben indította el katonai karrierjét 1741-ben. Az itt töltött 21 év alatt szinte végig különböző kisháborús hadviselésre létrehozott szabadcsapatokat vezetett. Az ellenséges, majd a császári-királyi hadsereg tiszteletét is kivívó katonatisztet 1762-ben Mária Terézia sógora, Lotharingiai Károly herceg császári szolgálatba csábította vezérőrnagyi kinevezéssel. A hétéves háború utolsó egy évében a francia szolgálatból átvált katonákból összeállított Wurmser-szabadcsapat parancsnoka volt. A háború végén alakulatát feloszlatták. A bajor örökösödési háború kitörésekor altábornagyi kinevezést nyert el és az elővédben tevékenykedő portyázó csapatok főparancsnoka lett.¹⁸

A támadást egy összevont rajtaütéssorozatként tervezték meg, amelyet január 17-én éjszaka rejtett meneteléssel kezdenek meg, majd másnap hajnalban összehangoltan támadásba mennek át. Az összevont haderőt öt oszlopra (Colonne) osztották, amelyek feladatuknak megfelelően külön útvonalon meneteltek és különböző, de összefüggő feladatokat hajtottak végre.

Az első oszlop Kinsky vezérőrnagy vezetésével Mittelwalde-ből északkeletre menetelt Konradswalde¹⁹ irányába.²⁰ Az ő feladatuk a támadás biztosítása volt keleti irányból. Ugyan a rajtaütés alatt ebből az irányból nem érkezett porosz támadás és Kinsky és emberei tétlenül hallgatták végig az erdő sűrűjéből az eseményeket, a döntés, miszerint ideküldték őket nem volt alaptalan. Johann Jakob von Wunsch porosz altábornagy a támadást megelőző napokban Glatz és Zuckmantel között ezen a területen vonult oda-vissza.

A porosz altábornagy két nappal korábban Ziegenhalst elfoglalta és a császáriakat Zuckmantelig szorította vissza.²¹ A város elfoglalása nem sikerült és a poroszok visszavonultak Glatz irányába, az azonban nem volt egyértelmű, hogy hagyott-e hátra csapatokat Ziegenhalsban, ezért szükséges volt a biztosítás a város irányából.

A második oszlopot, a később fényes karriert befutó báró borbereki Alvinczi József ezredes vezette. Az ezredes saját ezredének, a 19. gróf Richard D'Alton, magyarországi kiegészítésű gyalogezred ezredesi zászlóaljával, egy osztály határőrrel, egy szakasz mesterlövésszel és két szakasz Wurmser-huszárral Habelschwerdtet nyugati irányból közelítette meg Rosenthal²² érintésével.

¹⁷ Reimann 1869, 210.

¹⁸ Nagy-L.– Réfi 2022, 66–68., Janko 1878, 81–126.

¹⁹ Ma Konradów, Lengyelország.

²⁰ Reimann 1869, 209; Weissenbacher 1896, 134.

²¹ Querengässer 2023, 118.

²² Ma Rózanka, Lengyelország.

Alvinczi ezredessel párhuzamosan meneteltek Kronstadton és Voitsdorfon²³ keresztül, a várost keleti irányból megközelítő 15. Tomiotti de Fabris gyalogezred első és második zászlóaljának lengyel katonái, Pallavicini János Károly ezredes vezetésével. Az ő feladatuk a város keleti irányból történő megtámadása volt a Glatzi-kapunál. Ide csatlakozott még feltehetően Alvinczi csapatához hasonlóan két szakasz Wurmser-huszár, akik a Glatz felé vezető úton biztosították a támadó gyalogság hátát.²⁴

A negyedik oszlopra várt a leghosszabb menetelés. Ezt az oszlopot személyesen Wurmser altábornagy vezette. A Habelschwerdtől északra, Glatztól nyugati-délnyugati irányba fekvő Ober-Schwedeldorfnál²⁵ álló jól megerősített őrház elfoglalása volt az ő feladata. A tábornok három zászlóaljnyi sorgyaloggal, ugyanennyi határőrrel, három osztály huszárral és ismeretlen számú tarackkal indult az erősség elfoglalására. Szükséges megjegyeznünk, hogy ebben az időben egy huszárezred 3 osztályból tevődött össze.²⁶ Az itt jelenlévő 2 osztály mellé még 1 osztály Barco-huszár került beosztásra.²⁷ A 3. osztály Wurmser-huszár a többi támadó oszlop között kerülhetett szétozottsásra.

A többi csapathoz képest nagyobb erővel rendelkező hadoszlop kialakítása indokolt volt. A kisméretű, de jól megerősített őrház elfoglalása kevesebb emberrel is lehetséges lett volna, azonban a közeli Glatz irányából várható volt felmentő csapatok érkezése, akik ellen a többi csapat 2-3 zászlóaljnyi ereje viszont, bizonyosan kevésnek bizonyult volna.²⁸

Az ötödik oszlop ereje ismeretlen. Feladatuk a habelschwerdti támadás fedezése volt Glatz irányából. Feladatuknak megfelelően ide nagyobb számú lovasságot oszthattak be, akár egy egész svadron huszár is jelen lehetett.

A katonák négy napra elegendő kenyeret kaptak, amit magukkal kellett vinniük, ezen felül a megfelelő ostromeszközök, mint az ostromlétrák is kiosztásra kerültek. A császári bakák lelkesítésének céljából az elfogott ellenséges katonák után pénzjutalmat ígértek. Egy elfogott ellenséges közkatona után két dukátot, egy tiszt után három dukátot, egy törzstiszt után hat dukátot, egy zsákmányolt zászlóért szintén hat dukátot és egy ágyúért tekintélyes tíz dukátot kaptak a katonák.²⁹

A terv megfelelően kidolgozott és átgondolt volt. Jól tükrözte Wurmser tábornok kisháborús hadviselésben szerzett tapasztalatait. A siker kulcsa a megfelelő időzítés, a haditerv pontos követése és a fegyelmezett éjszakai menetelés volt. A győzelemhez továbbá nem kevés hadiszerecse is szükségeltetett. Amennyiben a porosz felderítők ideje előtt felfedezték volna a nagyszabású támadást és időben riadóztatták volna a

²³ Ezen települések pontos helyét és mai elnevezését nem sikerült azonosítani. Feltehetőleg valahol Ebersdorf (ma Domeszków, Lengyelország) és Wölfesdorf (ma Wilkanów, Lengyelország) térségében lévő apróbb települések lehettek.

²⁴ Rona 1901, 254.

²⁵ Ma Szalejów Górny, Lengyelország.

²⁶ Nagy-L. 2013. 165.

²⁷ Amon 1892, 83.

²⁸ Reimann 1869, 211.

²⁹ Weissenbacher 1896, 134.; Bellmann 1901, 254.

habelschwerdti és a glatzi porosz erőket, akkor akár az egész vállalkozás egymástól elszigetelt erők pánikszerű visszavonulásába is átfordulhatott volna. A hadiszerencse azonban szinte minden esetben a támadók pártjára állt.

Habelschwerdt elfoglalása

Hessen-Philipsthal herceg okkal gyanította, hogy a császári csapatok idővel Habelschwerdt ellen is vállalkozást fognak indítani, hiszen déli és keleti irányból is fenyegetett volt a pozíciója. Tisztában volt vele, hogy a császári csapatok alig néhány órányi menetelésre álltak tőle, ennek okán folyamatos készenlétben kellett lennie egy esetleges támadásra.

Január 18-án hajnali kettő órakor két huszárt Zuckmantel irányába egy rövid felderítésre küldött, majd a szállásán aludni tért. Azt, hogy a két porosz huszárt Pallavicini ezredes huszárjai, vagy a Glatz felé tartó ötödik oszlop elővédje fogta el nem tudjuk, az viszont bizonyos, hogy fogságba estek.³⁰

Zuckmantel irányába, feltehetően a Glatzi-kapun át hagyták el a várost. Az örök azonban elmulasztották jelenteni, hogy a felderítésre küldött huszárok órákkal később sem tértek vissza. Feltételezhetjük azért mulasztották el ennek a jelentését, mert ők is ugyanúgy elaludtak, mint a Cseh-kapu elé kihelyezett palisádok őrsége. A védők többségét ennek a hibának az okán álmában érte a császári támadást.

A menetparancsot a császári-királyi századparancsnokok január 17-én kapták kézhez. Az oszlopok a terveknek megfelelően kezdték meg a menetelést. A menetek minden esetben zavartalanul, teljes csendben és rendben mentek végbe. A kijelölt pozíciót elsőnek Pallavicini ezredes érte el, aki a város közelében elrejtőzött. Azt nem tudjuk, hogy a Neisse vizén pontosan hol és milyen körülmények között keltek át. Lehetséges, hogy ezt a támadás megindítása előtt megtették és a rohamot már a folyóval a hátukban kezdték meg. Nem közvetlenül a jól védett Glatzi-kapu előtt, hanem attól kevéssel déli irányban sorakoztak fel.

Az Alvinczi ezredes vezette csapat a Neisse vizétől keleti irányban húzódó erdőségen kelt át egy kalauz segítségével. A sötét éjszakában, azonban a helyismerettel láthatóan kevéssé rendelkező kalauz elrontotta az utat és egyenesen a Cseh-kapu előtti előváros utcájába vezette a 19-es bakákat. A hibát csak akkor vették észre, amikor a sötétben közvetlenül maguk előtt megpillantották az előttük magasodó palisádod.³¹

A hibát észlelve az élen haladó Davidovich Pál őrnagy gyorsan maga köré gyűjtött 60 önkéntest és mivel jobbról és balról bezárt emeletes házak határolták az utcát, ostromlétrák segítségével átmásztak az őrizetlen palisádon. Nem sokkal mögötte magasodott még egy palisád. Az első történő átmászást és a feltehetően elhelyezett spanyollosok³² elmozdítását nem lehetett olyan csöndben végrehajtani, hogy az alvó őrség ne ébredjen fel a zajra.

³⁰ Reimann 1869, 210.; von Schlözer 1789, 52.

³¹ Weissenbacher 1896, 135.

³² Azt tudjuk, hogy az előváros utcájában voltak, az nem egyértelmű, hogy csak a kapu előtt, vagy a palisádok előtt is. „...noch zwei hölzerne Thore und vier spanische Reiter passiert werden.” Weissenbacher 1896, 135.

Amilyen gyorsan csak lehetséges volt, Davidovich Pál őrnagy és a 60 önkéntes a második paliszádra is felháltak és kardot rántva felkoncolták a támadásra felriadó védőket. A kialakult küzdelem zajára az előváros házainak ablakai sorra nyíltak ki és az ott elszállásolt négy századnyi porosz katona tüzet nyitott a palisádokat elfoglaló magyar katonákra.³³

Davidovich őrnagy, gróf Jakob D'Alton százados, Philipp von Brandstein-Schmidt alhadnagy és Lukas O'Flanagan alhadnagy vezetésével az élen küzdő önkéntesek egyetlen lehetősége az volt, hogyha a városkapu irányában előretörnek. Oldalirányba a házak miatt nem tudtak kitérni az ablakokból rájuk irányított egyre erősebb tűz elől, mögöttük pedig a palisádok és az élcsapat után előre nyomuló három század sorakozott.

Alvinczi ezredes megparancsolta, hogy dobják el a rohamlétrákat és rohanjanak a kapu irányába. A Cseh-kapu 400 lépésre volt és ezt a távot folyamatos puskatűzben kellett megtenniük teljes sötétségben. A kaput elérve, attól balra egy kisebb őrbódét is el kellett foglalnia az élcsapatnak.

A Cseh-kapu erősen megvasalt kapu volt. Az azonban nem egyértelmű, hogy a támadók, hogyan nyitották ki. Davidovich Pál méltatása a Katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztjének elnyeréséhez, úgy fogalmaz, miszerint erővel, erőszakkal (mit Gewalt) nyitották ki a kaput.³⁴ Az ezredtörténet a kapu áttöréséről beszél (...durchbrachen sie dasselbe),³⁵ emellett megjegyzi, hogy a keletkezett lyukon elsőként D'Alton százados ugrott be, őt követte Davidovich őrnagy és még néhány katona, majd bentről kinyitották a kaput.

Tudjuk, hogy az ezredek műszaki katonáit ellátták megfelelő ostromeszközökkel. Feltételezhetjük, hogy rendelkeztek egy petárdának nevezett tűzfegyverrel, amely eszközt a kapura akasztva és berobbantva át lehet törni azt. Ez magyarázatot adhat a kapun keletkezett lyukra és arra is, hogy aztán erővel kellett a nagy kapu szárnyait kitárni.

A kitárt kapun beözönlött az élcsapat, majd nem sokkal mögöttük a többi támadó. A városon kívül Alvinczi ezredes két huszárszakaszt és két század gyalogságot hagyott. A kapu utáni kis tér hamarosan megtelt ostromlókcal és az ezredes is a helyszínre érkezett.

A kaputól részsút balra volt a templom, aminek a falára helyezett két ágyú kartácstűzet zúdított a kapun beözönlő katonákra. Az eddig határozottan előretörő katonák között kitörhetett a pánik mert az ágyúk még kétszer meg tudták ismételni a tüzelést. Ebben a kartácstűzben vesztette életét az élcsapatban küzdő D'Alton százados.

³³ KA MMTÖ IV. D 18.

³⁴ KA MMTÖ IV. D 18.

³⁵ Weissenbacher 1896, 137.

Alvinczi parancsot adott, hogy támadják meg a templom falán lévő katonaságot és némítsák el az ágyúkat. Ismét Davidovich őrnagy állt a támadók élére és az elsők között kapaszkodott fel a falra, ahol test a test elleni közelharc alakult ki a védőkkel.

A dulakodás közben az élen verekedő Davidovich őrnagy szembekerült von Wedel porosz ezredessel. Filmvászonra kíváncsozó párbaj alakult ki a két törzstiszt között. A német tőr kard (Degen) és az azt forgató porosz ezredes alulmaradt a magyar őrnagy szabályával szemben. A porosz ezredes egy szúrással támadott Davidovich őrnagyra, aki egy könnyed vágással (leichten Hieb) levágta ellenét.³⁶ Von Wedel ezredest egy karvágással kísérték Alvinczi ezredes elé.

A templom falának elfoglalása után a már említett két őrház a Lermenhaus zum Stern és a Schwarzen Bären volt következő két célpont. Davidovich őrnagy önkénteseit megfeleltetve egy-egy tiszttel (valószínűleg a már említett von Barnstein-Schmidt és O'Flanagan alhadnagyokkal), az őrházak elfoglalására küldte. Ő maga pedig a mögöttük érkező három századdal a főőrség irányába tört a Vizi-kapu és a városközpont felé vezető utcán. Alvinczi ezredes a Cseh-kapunál maradt egy századnyi tartalékkal.

A Vizi-kapunál lévő porosz katonaság, miután észlelték a Cseh-kapunál történeteket a fal tövében a házak kertjein keresztül elindultak, hogy oldalba támadják a császáriakat. Davidovich őrnagy eddigre már a főőrség felé tartott, emiatt a váratlan irányból történő támadást a tartaléknak kellett visszaverni.³⁷

Hamarosan Davidovich Pál őrnagy a foglyul ejtett Hessen-Philipsthal herceggel tért vissza az ezredeshez, illetve a tábornokot elfogó Újhely (vagy Újhelyi) Antal közkatonaival és Szunyok káplárral. Alvinczi ezredes felszólította a védők parancsnokát, hogy adja ki a parancsot a harcok beszüntetésére és vessen véget a vérontásnak. Válaszul a herceg arra hivatkozva, hogy tisztjei csak most gyűjtik össze az embereiket megtagadta a parancs kiadását.

A harcok további menetét nehéz rekonstruálni. Elhúzódó, háztól házig tartó öldöklés vette kezdetét szerte a városban. A hajnali nap első sugarai már némi fényt biztosítottak, amikor a főőrség épületénél a 19-esek szembe találkoztak a Glatzi-kapu felől érkező 15-ös bakákkal.

Pallavicini ezredes tartotta magát a tervhez. A támadás tervszerinti megkezdése előtt, ami napfelkelte előtt egy órával volt kitűzve, már elfoglalta a kijelölt pozíciót. A támadásra kijelölt idő előtt mégis lövések hangjára lett figyelmes. Ezek voltak az első lövések a Cseh-kapunál.³⁸

Pallavicini ezredes nem mulaszthatta el a meglepetés erejét ezért a tervezettnél korábban, alkalmazkodva Alvinczihoz, megindította a támadást. Fellner őrnagy, Vogel százados és Meyer zászlós az élre törve vezették a támadást. A falakat és az itt is útban lévő palisádokat ostromlétrákkal megmászták, illetve valamilyen módon, talán itt is petárdával áttörték a Glatzi-kaput.

³⁶ KA MMTÖ IV. D 18.

³⁷ Weissenbacher 1896, 137.

³⁸ Rona 1901, 254.

Ekkor a kapu őrsége elsütött egy kartáccsal töltött ágyút, ami többek között Meyer zászlós életét is kioltotta. Az, hogy ez az ágyú a toronyban volt, vagy a kapura irányozva, az nem derül ki egyértelműen. A támadók ebben az esetben gyorsan ártalmatlanították az ágyút, így az nem tudott ismét tüzelni.³⁹

A kapu fölé emelkedő tornyot egy erős különítmény megtisztította az ellenségtől. Eközben a többi támadó tovább tört háztól házig küzdve a főőrség irányába, ahol szembe találkoztak Alvinczi ezredes katonáival.

A város hozzávetőlegesen két óra alatt a császári-királyi csapatok birtokába került. A legnehezebb feladatot teljesítették. A támadók hozzáláttak a sebesültek és a hadifoglyok összegyűjtéséhez.

A városon történő rajtaütés megszervezése és végrehajtása szinte tökéletes iskolapéldája Jeney Lajos Mihály *A portyázó* című, kisháborús hadviselésről szóló könyvének.⁴⁰ Wurmser tábornok megosztotta erejét és a két támadó oszlop megbeszélte időpontban tervezte megindítani a támadást. Még ha ez nem is sikerült tökéletesen, a tisztek gyorsan reagáltak és végül sikerült összehangolni a két támadóoszlop rohamát. A támadást rossz időben, télen hajtották végre, ami nem kedvez az őrség figyelmességének. A támadást a napfelkelte előtti utolsó sötét órára időzítették. A rajtaütés során, a lelepleződést követően a lehető leggyorsabban a főőrség megszállása volt a cél, amiképpen azt Jeney is megírta műve ide vonatkozó fejezetében. A lehető leghamarabb foglyul ejtették a főparancsnokot és megadásra szólították fel. Ha nem is felel meg a végrehajtás teljes egészében a leírtaknak, azt mégis kijelenthetjük, hogy az általánosan bevett eljáráshoz igazodtak a rajtaütés során.⁴¹

A város elfoglalásának tankönyvi végrehajtását alátámasztja a fentebb hivatkozott szakmunkán túl az is, hogy a XVIII. századból több ehhez hasonló rajtaütésről tudunk. A habelschwerdti rajtaütés több hasonló vállalkozással is párhuzamba állítható. Ilyen volt Marchiennes elfoglalása 1793. október 30-án, amikor báró krayovai Kray Pál vezérőrnagy vezetésével császári-királyi csapatok visszafoglalták Marchiennest a franciáktól az első koalíciós háborúban. Kray tábornok is több oszlopra bontotta csapatát és több irányból intézett összehangolt támadást. Külön említésre méltó, hogy ebben az esetben is történt egy támadásösszehangolási probléma eltévedés miatt. Kray tábornok is a hajnal előtti utolsó órákat választotta a támadásra, sőt, igazodva a már hivatkozott szakkönyvben olvasottakhoz a lehető legrosszabb időjárásban hajtott végre a támadást. Az egyetlen valódi és lényeges különbség az, hogy a francia parancsnok józanabb belátású volt Hessen-Philipsthal herceggel szemben, és reménytelen helyzetét látva beszüntettette az ellenállást.⁴²

A sikeres támadást követően nem telt bele meglehet egy óra sem, amikor Glatz irányából szórványos puska és karabélytűzre lettek figyelmesek a győztes császáriak.

³⁹ Rona 1901, 255.

⁴⁰ Jeney 1986.

⁴¹ Jeney 1986, 114–144.

⁴² Lázár 2013, 57–58.

Ez volt a jele annak, hogy a poroszok Glatzban is felfigyeltek az eseményekre és csapatokat indítottak a császáriak ellen.

Ütközet az Ober-Schwedeldorf-i őrházért

Alig egy nappal a vizsgált eseményt megelőzően, a Glatzba visszaérkező Johann Jakob von Wunsch porosz altábornagy reggel fél hétkor tüzelés hangjára lett figyelmes Habelschwerdt irányából ezért a rendelkezésére álló huszárokkal a lehető leggyorsabban a város védőinek segítségére indult. Őket követte Lengefeld vezérőrnagy egy ezred gyalogsággal.

Wunsch tábornok huszáraival alig tette meg az út negyedét, amikor a háta mögött, enyhén nyugati irányból erős lövöldözés hangjára lett figyelmes.⁴³ Ekkor már tudhatta, hogy itt egy nagyobb támadásról lehet szó, mint egy kislétszámú portyázó különítmény merész próbálkozása. Ezzel megközelítőleg egy időben érkezett meg hozzá a hír Habelschwerdt elfoglalásáról. Azt tudta, hogy kizárólag huszárokkal nem fogja tudni visszafoglalni, a több zászlóaljnyi gyalogsággal megszállt várost. Lengefeld tábornok pedig csak lassan és lemaradva követte.

A háta mögött hallható tüzelésből tudta, hogy a császáriak megtámadták Habelschwerdtel párhuzamosan az Ober-Schwedeldorf-i őrházat is. Azonnal parancsot küldött Lengefeldnek, hogy forduljon meg és igyekezzen segítséget nyújtani az őrház maroknyi védőjének.

Az őrház egy vastag rönkökből épített kereszt alakú épület volt. Az épület falát kívülről föld erősítette, oldalán pedig lőréses falak voltak kialakítva. A falak előtt pedig sáncok, spanyollosok, paliszádok húzódtak. Az őrház parancsnoka Capeller százados volt és a teljes őrség 60 ember volt.⁴⁴

Capeller is hallotta a lövéseket a reggeli órákban Habelschwerdt felől, mire jelző lövéseket és jelzőrakétákat kezdett a ködös időben a levegőbe lövöldözni. A félelme, miszerint hamarosan őt is támadás fogja érni beigazolódni látszott.

Hamarosan az őrházhoz érkezett egy paraszt, aki jelentette a századosnak, hogy ellenséges katonaság közeledik felé. Capeller százados azonnal jelentést küldött Glatzba, felkészült az ostromra és bízott a mihamarabbi segítségben.

Wurmser tábornok reggel kilenc órakor indította meg az első támadását az őrház ellen, amit a védők visszavertek. A második kísérlet szintén visszavonulással végződött. A tábornok nem kívánta egy jól pozícionált és jól védhető őrháznál kivéreztetni a hadoszlopát, emiatt felhagyott a további támadásokkal. Ehelyett elkezdte kitartóan lövetni tarackokkal az épületet.

Hosszú ideig eredménytelenül bombázta a jól megerősített rönkházat. A tarackok gránátjai, ugyan rettenetesen rázták az őrházat mégsem ütötték át annak falát. A bent lévő porosz katonák egy ideig túrták a rettenetes ágyúzást, azonban amikor az egyik gránát végül átütötte a falat és többeket megsebesített, majd egy másik egy bent lévő asszonyt ölt meg, egy harmadik pedig az épület kályháját zúzta össze, aminek

⁴³ Reimann 1869, 210.

⁴⁴ Reimann 1869, 211.

következtében maga az őrház is lángra kapott, kitört az általános pánik. Capeller egy hátsó kijáraton elkezdte kimenekíteni embereit, azonban ekkor a császáriak rohamot intéztek és a védőket mind foglyul ejtették.

Az őrház elestét követően már hallani lehetett Lengefeld ezredének dobjait, amint közelednek. A poroszok a köd okozta rossz látási viszonyok miatt bemeneteltek a császáriak gyűrűjébe. A szorongatott helyzetét felismerő Lengefeld négyszögbe állította katonáit, hogy mind szárnyait, mind a hátát védelmezni tudja. Wurmser tábornok azonnal a négyszög ellen vezényelte lovasságát, vagy annak egy részét. A rohamban nagyrákói Rákowsky Pál kapitány járt az élen és személyesen ugratott elsőként a négyszögbe. „Rajta magyar! Rajta!” felkiáltással, szablyával a kezében törte az utat katonái számára a négyszög belsejébe. Az elszánt huszárok bátran követték kapitányukat, aki számos sebesülésétől elgyöngyülve leesett lováról, de utolsó erejével is embereit biztatta a támadás folytatására. A roham sikeres volt, 348 porosz katona és két ágyú került a császáriak kezére. A hős kapitány egy lőtt és tizenegy szúrt seb következtében másnap, az elfoglalt ágyúk mellett hunyt el.⁴⁵

Hasonló hőstettet hajtott végre a Barco huszárezred alezredese, báró Georg Buccow, aki szintén személyesen járt huszárjai élén a négyszög megbontásakor. Hőstettéért kiérdemelte a Katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztjét.⁴⁶

Veszteségek, a háború lezárása, eredmények

Ezzel az eseménnyel a támadás minden célját elérte. A néhány óra alatt végrehajtott támadássorozat sikere a pontos és átgondolt tervezésnek, a célok az ellenség előtti titokban tartásának, a szakmailag felkészült tisztikarnak, a példával előljáró tiszteknek és nem utolsó sorban a bátor katonáknak volt köszönhető. A habeschwerdti rajtaütés azon kevés esemény egyike, amikor az általában védekezésre berendezkedő császári-királyi hadsereg agresszívan és támadólag tudott fellépni és bátorságukat siker koronázta.

A Habelschwerdtet támadó két hadoszlop összesen 762 közkatonát, 3 törzstisztet, 21 főisztet fogott el, továbbá 4 ágyút és 10 zászlót zsákmányolt. Csak a Fabris gyalogezredben 1218 dukát került kiosztásra.⁴⁷ Ezzel szemben a támadók halottjainak száma 21-re tehető, körülbelül kétszer ennyi sebesülten.

A támadás során különleges bátorságot mutató Pallavicini ezredes és Davidovich őrnagy a Katonai Mária Terézia Rend lovagkeresztjében részesültek. Végül kötelességemnek érzem kiemelni a támadásban helytálló magyar katonák érdemeit, amelyről a legtökéletesebb képet Kinsky vezérőrnagy adja elénk: „Bataillon auf gut Hungarisch ihre Attaque gamacht hat, das können die häufigen mit Säbel blessierten

⁴⁵ Amon 1880, 258.

⁴⁶ Amon 1892, 84.

⁴⁷ Rona 1901, 255.

Gefangenen beweisen.”, vagyis „A zászlóalj jó magyaros támadást hajtott végre, ami a számos szablya által megsebzett hadifoglyon is látható.”⁴⁸

A sikert követően Wurmser csapatai megszállták a glatzi grófság déli területeit. A császári csapatok elsáncolták magukat a stratégiailag jelentős helyeken és megszállták a grófság településeit.

Az osztrák betörés hírére II. Frigyes, porosz király maga gyűjtött össze egy jelentős méretű haderőt a Breslau⁴⁹ környékén téli szállásokba vonult csapatokból. Február elején három nagyobb hadoszlop közelítette meg a térséget. Wurmser tábornok hadereje nem volt elégséges egy nyílt csata megvívására a porosz uralkodóval szemben, ezért fokozatosan visszavonult. A poroszok február 16-án elfoglalták Silberberget, majd ennek hatására a császári-királyi csapatok feladták Habelschwerdtet is.⁵⁰

A tavaszi hónapokban már tárgyalóasztalhoz ült harcoló felek között visszaszorultak a fegyveres összecsapások. Hiába került a glatzi grófság és Habelschwerdt egy rövid ideig a császári csapatok kezére, a háborús célok eléréséhez ez csekély eredménynek bizonyult.

A harcoló felek orosz közvetítéssel 1779. május 13-án megkötötték a tescheni békét. A Habsburg Monarchia területe csupán a kis Inn-negyeddel bővült, szemben az eredeti tervvel, miszerint fél Bajorországot bekebelezi. Ezért a kis területért a császári-királyi hadsereg 30 000 ember életével fizetett, akiknek többsége a rossz ellátásnak és a táborokban megjelenő betegségeknek esett áldozatul, láthatóan teljesen feleslegesen.⁵¹

⁴⁸ Weissenbacher 1896, 137.

⁴⁹ Ma Boroszló, Lengyelország.

⁵⁰ Querengässer 2023, 119.

⁵¹ Lázár 2015, 94.

FELHASZNÁLT IRODALOM

KA MMTO IV. D 18.

Amon, Gustav Ritter von Treuenfest 1880. *Geschichte des k.k. Huszaren-Regimentes Alexander Freiherr von Koller Nr. 8., von seiner Errichtung 1696-1880*. Bécs: Ludwig Mayer.

Amon, Gustav Ritter von Treuenfest 1892. *Geschichte des kaiserl. und königl. Husaren-Regimentes Nr. 10. Friedrich Wilhelm III., König von Preussen, Zum 150 jährigen Regiments-Jubiläum*. Bécs: „St. Norbertus” Buch- und Kunstdruckerei.

Janko, Wilhelm Edlen von 1878. Dagobert Sigmund Reichsgraf von Wurmser. In *Mittheilungen des K.K. Kriegs-Archivs, Österreichische Militärische Zeitschrift*. Wien: R. v. Waldheim.

Jeney Lajos Mihály 1986. *A portyázó*. Budapest: Magvető Kiadó

Lázár Balázs 2013. *Krajovai és topolyai báró Kray Pál tábornok katonai pályája*. Budapest, HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum.

Lázár Balázs 2015. A Magyar Királyság katonasága a Habsburg Birodalom hadseregében (1741-1815). In Hermann Róbert (szerk.): *Magyarország Hadtörténete III. Magyarország a Habsburg Monarchiában 1718-1919*. 41-114. Budapest: Zrínyi Kiadó.

Nagy-L. István 2013. *A császári-királyi hadsereg 1765-1815 – Szervezettörténet és létszámviszonyok*. Pápa: Gróf Esterházy Károly Múzeum.

Nagy-L. István–Réfi Attila 2022. *Tiszti portrék a Wurmser-huszárezred történetéből (1775–1797)*. Budapest: Nemzeti Portrétár.

Querengässer, Alexander 2023. *The War of the Bavarian Succession*, Warwick: Helion&Company.

Reimann, Eduard 1869. *Geschichte des Baierischen Erbfolgekrieges*. Lipcse: Duncker & Humblot.

Rona, Ludwig Dr. 1901. *Geschichte des K.u.K. Infanterie-Regimentes Adolf Grossherzog von Luxemburg, Herzog zu Nassau Nr. 15 1701-1901*. Prága: Karl Bellmann.

Schwicker Ján. Henrik Dr. 1878. *Magyarország s a bajor örökösödési háború*. Budapest: Athenaeum.

Tóth-Barbalics Veronika 2002. Sok Hűhó Münchenért. In *Sic itur ad Astra* 14 (2-3).

von Schlözer, August Ludwig 1789. *Stats-Anzeigen XIII*. Göttingen: Vandenhock-Kuprechtschen.

von Straehle, A. 1853. *Lexicon der Schlachten, Treffen, Gefechte, Scharmützel, Recontres, Belagerungen ec*. Neuwied: G. A. van der Beeck Hofbuchhandler.

Weissenbacher, Victor 1896. *Geschichte des K.u.K. Infanterie-Regimentes Nr. 19 Erzherzog Franz Ferdinand von der Errichtung 1734 bis 1896*. Bécs: Kreisel & Gröger.